

УДК 347.63

<https://orcid.org/0000-0002-7674-8651>DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2021-1-9-34-44>*Дзюбенко Олена Леонідівна,**кандидат юридичних наук, доцент**доцент кафедри цивільного права**Юридичного факультету**Інституту управління, технологій та права**Державного університету інфраструктури та технологій,**м. Київ, Україна*

ДОГОВІР ПРО СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО: ПРАВОВА ПРИРОДА, СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД ТА ІСТОТНІ УМОВИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню правової природи договору про сурогатне материнство, через призму співставлення ознак, які приманні договорам про надання послуг та договору про сурогатне материнство. В статті аналізується суб'єктний склад договору про сурогатне материнство та визначаються його істотні умови.

Ключові слова: договір про сурогатне материнство, замовники договору про сурогатне материнство, подружжя, самотня жінка, самотній чоловік, сурогатна матір, предмет договору про сурогатне материнство, ціна договору про сурогатне материнство, послуга.

Annotation. The publication explores the legal nature and essential terms of the Surrogacy Agreement. It is revealed that the Agreement is bilateral and concluded between the spouses, who provide their genetic material for a conception of the embryo, which will be transferred to the body of a surrogate mother by means of the use of assisted reproductive technologies and, accordingly, the surrogate mother.

Through the prism of comparing the features that are related to the service agreements and the Surrogacy Agreement, it is proved that the Surrogacy Agreement by its legal nature refers to the service agreements and generates the emergence of civil relations between the customers (spouses) and the contractor of the Surrogacy Agreement (by surrogate mother).

The article looks into subject composition of the surrogacy agreement. Concluding that the customers of the surrogacy motherhood may be spouses (husband and wife), as well as a single woman or a single man. At the same time, the executor being a party to the surrogate motherhood agreement is surrogate mother, to whom, in addition to the legislative requirements (full age, legal capacity, having her own healthy child, absence of medical contradictions, and lack of direct genetic connection with the child), there are the following requirements to be put forward: absence of mental illness, absence of bad habits (smoking, alcohol abuse, drug consumptions, computer and gambling addiction), and excessive weight.

It has been found out that the srrogacy agreement is concluded exclusively between the clients and the surrogate mother. It makes impossible to consider the medical institution to be an independent party to the agreement. At the same time, the latter is stated to provide services for the embryos/cryo-embryos preparation, the

embryo's transfer procedure to the surrogate mother uterus, as well as unused embryos cryopreservation. These services constitute the subject of a separate service agreement concluded between the customers of the mentioned services and the medical institution.

It was found that the essential conditions of the surrogacy agreement are the subject of the Agreement and, in the case of its payment, the price. The subject of the Surrogacy Agreement should be considered services for the transfer to the body of the surrogate mother of the human embryo conceived by the spouses as a result of the use of assisted reproductive technologies; bearing; birth and transfer of the child to the couple.

The price of a Surrogacy Agreement should, in turn, be set out in an estimate that must be agreed between the Parties and be part of the Agreement. The estimate should specify the size, term and order of payment for each service and expenses that will and may be incurred in connection with the carrying and birth of a child by a surrogate mother. At the same time, it is proved that the price consists of the following three parts: first, the amount that is paid to the surrogate mother for each service rendered by them (embryo transfer, monthly payments, remuneration after the birth and transfer of the child). Secondly, the payments of the actual costs of the surrogate mother (food, rent, transfer, clothing for pregnant women and the purchase of the necessary things in the hospital). Thirdly, payment of force majeure circumstances that may occur during the birth or birth of a child (stay in the hospital during hospital treatment in a hospital, the birth of two or more children and death of a surrogate mother during childbirth).

Keywords: Surrogacy Agreement, surrogacy agreement customers, spouse, single woman, single man, surrogate mother, subject of Surrogacy Agreement, price of Surrogacy Agreement, service.

Постановка проблеми. Високий рівень безплідності серед українців породжує великий попит на послуги сурогатного материнства. Разом з тим, ринок послуг сурогатного материнства в Україні користується великим попитом і серед іноземців, що пояснюється, з однієї сторони, невисокою вартістю вказаних послуг в порівнянні з іншими країнами, в яких легалізоване сурогатне материнство, а з іншої – досить великою кількістю країн, в яких скористатися послугами сурогатної матері неможливо через пряму заборону законодавства. Водночас, національним законодавством досі не врегульований порядок укладання договору про сурогатне материнство, не визначені його істотні умови, не передбачені права та обов'язки сторін договору, а також не встановлена відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору. Так, відсутність правового регулювання інституту сурогатного материнства та плюралізм позицій науковців щодо розуміння ними правової природи, суб'єктного складу та істотних умов договору про сурогатне материнство, актуалізує необхідність його подальшого дослідження.

Формулювання завдання дослідження. Дослідити та визначити правову природу, істотні умови та суб'єктний склад договору про сурогатне материнство

Виклад основного матеріалу. Договір про сурогатне материнство не передбачений як Цивільним кодексом України, так і іншими нормативно-правовими актами. В цивілістичній літературі, у зв'язку з цим, існують різні позиції науковців щодо розуміння ними правової природи досліджуваного договору. Так, І.Я. Верес вважає, що договір про сурогатне материнство слід віднести до сімейно-правових договорів і закріпити в Сімейному кодексі України. При цьому, автор наголошує, що до договору про сурогатне материнство слід застосовувати норми Цивільного кодексу України, якщо відсутні відповідні норми у Сімейному кодексі України і це не суперечить суті відносин [1, с. 28]. Ю.Ю. Таланов, в свою чергу, вважає, що під договором сурогатного материнства слід розуміти договір, згідно з яким сурогатна мати (виконавець) після імплантації або трансплантації в її організм (без використання її біологічного матеріалу) ембріона подружжя, яке надало свій генетичний матеріал (замовники), зобов'язується виносити, народити і передати дитину замовникам, а замовники зобов'язуються сплатити виконавцеві фактичні витрати, пов'язані з виконанням договору і винагороду, якщо інше не встановлено договором [2, с. 367]. Така дефініція договору про сурогатне материнство свідчить про приналежність його до цивільно-правових договорів.

Вирішуючи питання про правову природу договору про сурогатне материнство, спершу необхідно з'ясувати, дефініцію поняття «сурогатне материнство». Слушною є позиція А.В. Ватраса, який вважає, що із правової точки зору під сурогатним материнством слід розуміти запліднення жінки шляхом імплантації ембріона з використанням генетичного матеріалу подружжя з метою виношування і народження дитини, яка в подальшому буде визнана такою, що походить від подружжя, як правило, на комерційній основі на підставі відповідного договору між подружжям та сурогатною матір'ю [3, с. 72]. Водночас, у ч. 2 ст. 123 СК України вказано, що донорами ембріона людини, який переноситься в організм іншої жінки, є виключно подружжя (чоловік та жінка) [4], чим законодавець виключає можливість використання біологічного матеріалу сурогатної матері. Таким чином, предметом нашого дослідження є договір про сурогатне материнство, який укладається між подружжям, яке надає свій генетичний матеріал для зачаття ембріона, який буде перенесений в організм сурогатної матері за допомогою застосування допоміжних репродуктивних технологій та, відповідно, сурогатною матір'ю.

Досліджуючи правову природу договору про сурогатне материнство, варто звернути увагу на ряд факторів. По-перше, ч. 2 ст. 123 СК України чітко встановлює суб'єктний склад договору про сурогатне материнство, а саме: подружжя (чоловік та жінка) та сурогатна мати. При цьому, сімейні відносини виникають між виключним колом учасників сімейних правовідносин, перелік яких закріплений в статті 2 СК України, а термін «сурогатна матір» у вказаній статті відсутній, що, безпосередньо, виключає приналежність договору про сурогатне материнство до сімейно-правових договорів.

По-друге, частина 2 статті 123 СК України «Визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій» міститься у Главі 12 СК України «Визначення походження дитини» [4], а отже вказана норма безпосередньо свідчить лише про те, що народження

дитини сурогатною матір'ю, зачатою подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій є однією із підстав походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою.

По-третє, предметом договору про сурогатне материнство є послуга, яка полягає, відповідно до ч. 2 ст. 123 СК України, у перенесенні в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій [4]. Звісно, метою досліджуваного договору є народження дитини сурогатною матір'ю з подальшим переданням народженої дитини подружжю. А тому, важливо акцентувати увагу на тому, що послуга, яка є предметом договору про сурогатне материнство не обмежується виключно «перенесенням в організм іншої жінки ембріона людини», а й також охоплює послуги по виношуванню, народженню та переданню дитини подружжю, яке є замовниками даної послуги та яке надало свій генетичний матеріал. При цьому, вказані послуги договору про сурогатне материнство, споживаються в процесі вчинення певної дії (перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій; передання дитини подружжю) або здійснення певної діяльності (виношування та народження дитини), а отже, відповідно до ч. 1 ст. 901 ЦК України, складають предмет договору про сурогатне материнство. Такий аналіз свідчить про приналежність договору про сурогатне материнство до договорів про надання послуг, істотною умовою яких є предмет, що передбачає відповідні послуги [5, с. 147].

По-четверте, відповідно до ч. 1 ст. 902 ЦК України, виконавець договору про надання послуг повинен надати послугу особисто [6]. Разом з цим, лише та жінка, яку обере подружжя по визначеним та погодженим між собою критеріям, з врахуванням вимог, передбачених ст. 48 Основ законодавства України про охорону здоров'я [7] та п. 6.4. Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні [8], може бути сурогатною матір'ю, а отже і виконавцем договору про сурогатне материнство.

По-п'яте, відповідно до ст. 909 ЦК України, замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором [6], що вказує на те, що договори про надання послуг можуть бути як оплатними так і безоплатними. Відповідно до ч. 5 ст. 626 ЦК України, договір є відплатним, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає із суті договору [6]. Виходячи із особливостей договору про сурогатне материнство, можна стверджувати, що, зазвичай, він є оплатним, проте оплатність договору залежить, передусім, від відносин, у яких перебувають замовники та виконавець послуги. Виконавцем послуги може бути родичка (мати, сестра, тітка, тощо) чи близька подруга дружини або чоловіка, а отже договір, в такому випадку, може бути безоплатним за згодою сторін. Так, в Харкові у 1995 році вперше була реалізована програма сурогатного материнства в Україні, а сурогатною матір'ю стала жінка, яка виносила дитину своєї доньки, в якій була вроджена патологія матки [9, с. 168].

Проведений аналіз свідчить про приналежність договору про сурогатне материнство до договорів про надання послуг, а тому сторони договору

зобов'язані дотримуватися вимог, передбачених Главою 63 ЦК України «Послуги. Загальні положення».

Відповідно до ст. 901 ЦК України, сторонами договору про надання послуг, а отже і договору про сурогатне материнство, є замовник та виконавець послуги [6]. У ч. 2 ст. 123 СК України зазначено, що у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя [4]. Таким чином, виходячи із вказаної норми, можна констатувати, що сторонами договору про сурогатне материнство є подружжя, тобто замовники послуги сурогатного материнства та сурогатне матір, яка є виконавцем послуги.

Аналізуючи суб'єктний склад договору про сурогатне материнство, окрему увагу слід приділити тим особам, які можуть бути замовниками договору про сурогатне материнство.

Замовниками послуг сурогатного материнства, відповідно до ч. 2 ст. 123 СК України, є подружжя (чоловік та жінка). Відповідно до ч. 1 ст. 21 СК України, шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. При цьому, у ч. 2 ст. 21 СК України зазначено, що проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя [4].

Керуючись вказаними нормами, можна стверджувати, що жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю не є подружжям, а отже на вказаних осіб не поширюється норма ч. 2 ст. 123 СК України, у зв'язку з чим виключається їх можливість укласти договір про сурогатне материнство.

Проте, у вказаній позиції є противники. Так, В.А. Ватрас вважає, що стороною договору (замовниками договору) договору про сурогатне материнство можуть бути особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, але при умові, що вони спільно проживають, ведуть спільне господарство та зобов'язуються зареєструвати шлюб після народження дитини сурогатною матір'ю [3, с. 74]. Водночас, ч. 3 ст. 7 проекту Закону України «Про допоміжне материнство» встановлює перелік осіб, які можуть бути замовниками програми «Допоміжного материнства»: 1) подружжя, в родині яких жінка, яка не може мати дітей за медичними показниками; 2) жінка та чоловік, що не перебувають у шлюбі; 3) самотня жінка або самотній чоловік [10].

На нашу думку, чоловік та жінка, які не перебувають у шлюбі між собою, при бажанні бути замовниками послуг сурогатного материнства, зобов'язані зареєструвати шлюб до укладання договору про сурогатне материнство, підтверджуючи, насамперед, серйозність намірів бути батьками дитини, яка буде народжена сурогатною матір'ю, в результаті перенесення в її організм ембріона людини, зачатого подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. Крім того, лише реєстрація шлюбу, відповідно до ч. 2 ст. 21 СК України, є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, зокрема: права на материнство (ч. 1 ст. 49 СК України) та, відповідно, право на батьківство (ч. 1 ст. 50 СК України) [4]. Таким чином, носіями вказаних немайнових прав можуть бути чоловік та дружина, які перебувають у зареєстрованому шлюбі. Проведений аналіз норм Сімейного

кодексу України дає можливість констатувати, що замовниками послуг сурогатного материнства слід вважати саме подружжя.

Актуальним в контексті дослідження осіб, які можуть бути замовниками договору про сурогатне материнство є питання щодо можливості самотньої жінки та самотнього чоловіка скористатися послугами сурогатної матері. Так, проведений аналіз норм Сімейного кодексу України дає підстави виключити можливість укладати договір про сурогатне материнство самотньою жінкою та самотнім чоловіком. З цього приводу, слушною є позиція О.В. Розгон, яка зазначає, що «це дискримінує репродуктивні права самотніх жінок і пар, які в шлюбі не живуть» [11, с. 110]. Водночас, у п. 4 Декларації про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок встановлено, що держава забезпечує ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [12]. Вказана норма дає підстави констатувати про рівність жінок, які перебувають у шлюбі та самотніх жінок, які у шлюбі не перебувають та не проживають з чоловіком однією сім'єю. На наш погляд, якщо самотня жінка через стан свого фізичного здоров'я не може самостійно зачати, виносити або народити дитину, вона не може бути позбавлена можливості скористатися послугами сурогатної матері. Таке положення має застосовуватись і до самотніх чоловік, які через стан свого фізичного здоров'я не можуть мати дітей, не перебувають у шлюбі та не проживають з жінкою однією сім'єю, з подальшою реєстрацією з нею шлюбу. Ми переконані в тому, що ліквідація дискримінації має реалізовуватись не тільки у знищенні нерівності між чоловіками та жінками в різних сферах соціального життя, а між тими, хто перебуває у шлюбі та є самотніми. Актуальним, при цьому, залишається питання донорства біологічного матеріалу. Так, сьогодні є можливість звернутися до спеціалізованих клінік, які здійснюють послуги по кріоконсервації сперми донорів та, відповідно, біологічного матеріалу, отриманого з яєчка або його придатка. Важливо, що наявність генетичного зв'язку дитини із сурогатною матір'ю також виключається.

В даному контексті, на нашу думку, важливого значення набувають виключно підстави, через які подружжя та самотній чоловік або самотня жінка не можуть бути замовниками послуги сурогатного материнства. Так, дуже вдало, на наш погляд, такий перелік встановлено у ч. 4 ст. 7 проекту Закону України «Про допоміжне материнство». До таких осіб належать: позбавлені материнства (батьківства), якщо ці права не були поновлені; інтереси яких суперечать інтересам дитини; обмежені у дієздатності; визнані недієздатними; які перебувають на обліку або лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері; які зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами; які перебувають за межею бідності; які страждають на хвороби, перелік яких затверджений центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я [10].

На підставі проведеного аналізу, вважаємо, що замовниками договору про сурогатне материнство можуть бути подружжя (чоловік та дружина), а також одинока жінка або одинокий чоловік, але за умови відсутності підстав, закріплених в ч. 4 ст. 7 проекту Закону України «Про допоміжне материнство».

Виконавцем договору про сурогатне материнство, безсумнівно, є сурогатна матір. Так, у ст. 1 проекту Закону України «Про допоміжне

материнство», допоміжна матір (сурогатна) визначається як жінка, що народила дитину для інших осіб після імплантації в її організм (без використання її біологічного матеріалу) ембріону (ембріонів) Замовників (Замовника) [10]. Національне законодавство встановлює вимоги, яким має відповідати жінка, яка бажає бути сурогатною матір'ю. Так, відповідно до ст. 48 Основ законодавства України про охорону здоров'я, сурогатною матір'ю може бути жінка, яка досягла 18-річного віку та має медичні показання [7]. Водночас, відповідно до п. 6.4. Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, сурогатною матір'ю може бути повнолітня дієздатна жінка за умови наявності у неї власної здорової дитини, добровільної письмової оформленої заяви сурогатної матері, а також за відсутності медичних протипоказань [8]. Крім того, однією з умов для проведення сурогатного (замінного) материнства, зазначених у п. 6.1. Порядку, є відсутність безпосереднього генетичного зв'язку сурогатної матері з дитиною. Генетичний зв'язок з дитиною повинно (повинен) мати подружжя (або один з майбутніх батьків), в інтересах якого здійснюється сурогатне материнство. Водночас, дозволяється виношування вагітності близькими родичами майбутніх батьків, до яких законодавець відносить мати, сестру, двоюрідну сестру тощо [8]. Варто зазначити, що відсутність генетичного зв'язку між сурогатною матір'ю та народженою нею дитиною є вимогою не тільки законодавства України. Так, в США судовий спір виник між Shannon Forsyth та Ануа Bowens щодо приналежності дитини жінці, яка її народила чи тій, яка має з дитиною генетичний зв'язок. У своєму рішенні суд штату Мічиган США встановив, що «parent as a person with a biological connection to the child», тобто матір'ю є особа, яка має з дитиною генетичний зв'язок [13].

Аналізуючи вищезазначені норми, можна констатувати, що граничний вік жінки, яка бажає бути сурогатною матір'ю законодавством не встановлений, а отже може залежати виключно від бажання замовників (замовника). На нашу думку, окрім вимог, які вже передбачені чинним законодавством до сурогатних матерів, варто на законодавчому рівні закріпити також такі вимоги до жінок, які мають намір бути сурогатною матір'ю: відсутність психічних захворювань, відсутність шкідливих звичок (паління, зловживання спиртними напоями, вживання наркотичних засобів, захоплення комп'ютерними та азартними іграми), надмірна вага. Такі вимоги пояснюються, насамперед, тим, що, незважаючи на відсутність генетичного зв'язку між сурогатною матір'ю та дитиною, плід протягом усього часу вагітності буде розвиватися в організмі сурогатної матері і саме через неї до плоду будуть поступати кисень та поживні речовини, а тому варто збільшити вимоги до сурогатної матері, оскільки наявність шкідливих звичок, надмірної ваги може призвести до аномалії плода [14, с. 102].

В науці цивільного права існує позиція, відповідно до якої до суб'єктного складу правовідносин сурогатного материнства належить лікувальний заклад, який слід розуміти не як сукупність фізичних осіб (лікар-хірург, анестезіолог, хірургічна сестра, асистент лікаря), а як юридичну особу, яка має відповідну ліцензію на надання такого роду послуг [3, с. 75]. На наш погляд, договір про сурогатне материнство укладеться виключно між замовниками та сурогатною матір'ю. Разом з тим, з метою підготовки ембріонів, кріоембріонів, проведення

процедури з перенесення ембріона в матку сурогатної матері, а також кріоконсервації невикористаних ембріонів самостійний договір укладається між замовниками вказаних послуг та лікувальним закладом. Обидва договори, на нашу думку, належать до договорів про надання послуг, проте істотні умови, суб'єктний склад та, відповідно, зміст договорів мають суттєві відмінності [14, с. 102].

Істотні умови договору про сурогатне материнство. Окремого аналізу в контексті досліджуваної теми потребують істотні умови договору про сурогатне материнство. Відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК України, договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди [6]. На нашу думку, істотними умовами договору про сурогатне материнство мають бути предмет та, в разі оплатності договору, його ціна.

В науковій літературі відсутня єдина позиція щодо розуміння предмета договору про сурогатне материнство. Так, на думку Н.А. Аблятіпової, предметом договору виступає обов'язок жінки виносити, народити і передати дитину подружжю, яке надає генетичний матеріал [9, с. 170]. Аналогічної позиції дотримується і Р.А. Майданик [15, с. 23]. Позиція науковців є слушною, проте, на нашу думку, не в повній мірі відображає специфіку предмета договору про сурогатне материнство, оскільки з однієї сторони, виношування дитини, її народження та передача в подальшому замовникам договору неможливі без запліднення сурогатної матері, а з іншого – предметом договорів про надання послуг є, безперечно, послуги, а тому і предметом договору про сурогатне материнство є саме «послуги», які не можна ототожнювати з поняттями «відносини» та «обов'язок».

На підставі проведеного аналізу, вважаємо, що предметом договору про сурогатне материнство є послуги по перенесенню в організм сурогатної матері ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) або одинокою жінкою, одиноким чоловіком із використанням біологічного матеріалу донора в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій; виношуванню; народженню дитини та передачі дитини замовникам (замовнику).

Ціна договору про сурогатне материнство. Відповідно до ч. 1 ст. 632 ЦК України, ціна встановлюється за домовленістю сторін [6]. На думку А. Головащук, яка розрізняє некомерційне та комерційне сурогатне материнство, ціну комерційного сурогатного материнства мають складати обов'язкові поточні витрати, що можуть виникнути під час програми сурогатного материнства та грошова компенсація сурогатній матері, розмір якої визначається за домовленістю сторін [16, с. 68].

Через відсутність законодавчого закріплення механізму розрахунку за досліджуваним договором, на ринку послуг сурогатного материнства існують різні варіанти оплати послуг сурогатної матері. Так, наприклад, спеціалізовані клініки встановлюють власний порядок цін. Зокрема, центр сурогатного материнства «Артеміда» обіцяє сурогатній матері гонорар у сумі близько 22000 євро, а графік і розмір виплат прописуються в контракті і завіряються

нотаріально. При цьому, сурогатна матір додатково отримує гроші на одяг для вагітних, оренду житла на останніх місяцях перед пологами, страховку, компенсацію витрат на трансфер, оплату няні для її рідної дитини [17]. Міжнародне агентство репродуктивних технологій «Мілітта», в свою чергу, здійснює оплату праці сурогатної матері у три етапи: переніс ембріона (300 дол. США), щомісячні виплати у сумі 350 дол. США та винагорода у розмірі 15000-21000 дол. США [18]. Аналізуючи порядок розрахунків із сурогатною матір'ю, можна констатувати, що ціна договору включає ціну за фактично надані послуги сурогатної матері, що складають предмет договору про сурогатне материнство та ціну на фактичні витрати, які сурогатна мати здійснює під час виношування дитини (проживання, харчування, одяг, транспортні затрати, тощо).

На наш погляд, ціна договору про сурогатне материнство має складатися з трьох частин: по-перше, сума, яка виплачується сурогатній матері замовниками за кожну надану нею послугу (переніс ембріона, щомісячні виплати, винагорода після народження дитини та передачі її подружжю). По-друге, оплата сурогатній матері фактичних витрат для забезпечення їй комфортного виношування дитини та її народження (харчування сурогатної матері, оплата оренди житла, трансфер, гроші на одяг для вагітних, придбання необхідних речей в пологовий будинок, тощо). По-третє, оплата форсмажорних обставин, які можуть виникнути під час виношування або народження дитини, зокрема: народження двох і більше дітей, пологи шляхом кесаревого розтину, смерть сурогатної матері під час пологів (в такій ситуації в договорі може бути встановлена сума компенсації, яка буде виплачена близьким родичам жінки, яка є виконавцем договору), тощо. Звісно, встановити всі обставини, які можуть виникнути при виношуванні та народженні дитини неможливо, проте узгодження більшості з них мінімізує спори, що можуть виникнути у майбутньому.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз правової природи, суб'єктного складу та істотних умов договору про сурогатне материнство свідчить про його складність, ризикованість та суперечливість. Доведено, що договір про сурогатне материнство належить до договорів про надання послуг. Водночас, зроблено висновок, що сторонами договору про сурогатне материнство є замовники (подружжя; самотня жінка або самотній чоловік) та сурогатна матір, до якої, окрім встановлених законодавством вимог (досягнення повноліття, дієздатність, наявності власної здорової дитини, відсутності медичних протипоказань, відсутність безпосереднього генетичного зв'язку з дитиною), також повинні бути висунуті такі: відсутність психічних захворювань, відсутність шкідливих звичок (паління, зловживання спиртними напоями, вживання наркотичних засобів, захоплення комп'ютерними та азартними іграми), надмірна вага. З'ясовано, що лікувальний заклад не є стороною договору про сурогатне материнство. Разом з тим, зазначено що між замовниками послуг сурогатного материнства та лікувальним закладом укладається самостійний договір про надання послуг, предметом якого є послуги по підготовці ембріонів, кріоембріонів, проведенню процедури з перенесення ембріона в матку сурогатної матері, а також кріоконсервації невикористаних ембріонів.

Встановлено, що істотними умовами договору є предмет та, в разі його оплатності, ціна. Предметом договору є послуги по перенесенню в організм сурогатної матері ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) або одинокою жінкою, одиноким чоловіком із використанням біологічного матеріалу донора в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій; виношуванню; народженню дитини та передачі дитини замовникам (замовнику). Водночас, ціна договору має бути визначена в кошторисі, який повинен бути обумовлений та узгоджений між подружжям та сурогатною матір'ю та бути частиною договору. При цьому, ціна має складатися з трьох частин: оплата сурогатній матері за надані нею послуги; оплата потреб сурогатної матері під час вагітності та пологів, що викликані належним виконанням договору; оплата форсмажорних обставин, які можуть виникнути під час виношування або народження дитини.

Література:

1. Верес І. Я. Проблеми правового регулювання сурогатного материнства. Адвокат: Наука і практика. 2013. № 3 (150). С. 27–31.
2. Таланов Ю.Ю. Актуальні проблеми сурогатного материнства в законодавстві України. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 360-368.
3. Ватрас В.А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. 2002. № 4. С. 72-75.
4. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21. Ст. 135.
5. Дзюбенко О.Л. Правова природа та істотні умови договору про сурогатне материнство. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2020. № 1 (7). С. 141-152.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст. 19.
8. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 9 вересня 2013 р. № 787 / Міністерство охорони здоров'я України. Офіційний вісник України. 2013. № 82, Ст. 3064.
9. Аблятіпова Н.А. Проблеми сурогатного материнства в Україні. Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 51. С. 167-173.
10. Про допоміжне материнство: Проект Закону України від 17 червня 2011 р. № 8703 / Верховна Рада України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6PR00A.html (дата звернення: 28.05.2021).
11. Розгон О.В. Замовники як сторона договору про сурогатне материнство. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». 2016. Вип. 21. С. 109-112.

12. Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок, затв. Постановою Верховної Ради України від 5 березня 1999 р. № 475-XIV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1999 р. № 17. Ст. 129.
13. In the circuit court for the county of St. Clair family division. Shannon Forsyth (Plaintiff) v Anya Bowens (Defendant). File No. 07-000057-DC, 2007. URL: <http://www.wscrc.us/opinions/Forsyth%20v%20Bowen.pdf> (дата звернення 28.05.2021).
14. Дзюбенко О.Л. Сторони договору про сурогатне материнство. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2020. № 2 (8). С. 94–105.
15. Майданик Р.А. Репродуктивні права. Сурогатне материнство. Київ, 2013. 48 с.
16. Головащук. А. Деякі аспекти договору сурогатного материнства. Visegrad Journal on Human Rights. 2017. № 2/2. С. 66-71.
17. Сайт центру сурогатного материнства «Артеміда». URL: <https://artemida.ua/vyplaty/> (дата звернення 28.05.2021).
18. Сайт міжнародного агентства репродуктивних технологій «Милитта». URL: <http://militta.com.ua/surmom/> (дата звернення 28.05.2021).